

ODISEEA MONUMENTULUI DIN SATU MARE DEDICAT CINSTIRII MEMORIEI LUPTĂTORULUI PENTRU UNIREA CU ȚARA, DR. VASILE LUCACIU

Virgiliu Z. TEODORESCU

Abstract: *(Odyssey of the monument dedicated to honouring the memory of the fighter for union with the country, Dr. Vasile Lucaciu from Satu Mare) Knowing the chronological sequence of the history of this monument should be a goal for all generations, requiring those from the XXI century to maintain a constant concern to ensure its everlasting presence in the public forum, as a beacon towards the unity of the Romanian nation.*

For those from the area of the Romanian territory at the turn of the XIX-XX century, the personality of Dr. Vasile Lucaciu is a notable one. He was born on 21 January 1852 and passed away at 29 November 1922, then buried on December 1 in the village of Șișești of Maramures, where he served after leaving the post of Professor in Satu-Mare due to the pressure of the oppressive regime against Romanians at the time. He was an active Romanian Greek Catholic priest, consistent and tenacious campaigner for the rights of Romanians in the territories incorporated in the Austro-Hungarian Empire. He was a leader of the Romanian National Party, and earned the surname of „Lion of Șișești” through his undertakings in the decades since the end of the nineteenth century and the beginning of the next. He was one of the initiators and signatories of the Memorandum of 1892. He was arrested several times and finally sentenced to five years in prison. He was a definite and permanent example of living for the good of his people and, as such, after his death, it became a legitimate concern for his fighting comrades and successors to honor his memory by bringing a representative symbol into the public forum of Satu-Mare.

Convincing steps were undertaken to ensure necessary funding and designate through competition a sculpting artist, who would achieve the modelling of the sculptural components. The work was finalized in Bucharest and cast in bronze by the experienced metallurgist Basil V. Rascanu.

After completion of all operations (casting, recomposing of fragments, chiseling, spinning), in the spring of 1936 the statue was exposed for several months in front of the Romanian Athenaeum in Bucharest.

Simultaneously in Satu-Mare steps were taken to select and obtain the placement area, execute the foundation, build the slab and the concrete pedestal plated with travertine.

Then the statue was brought over and installed on its intended site. All these steps required significant human and technical participation.

On 13 December 1936 it was followed by the unveiling and consecration of this

Odiseea monumentului din Satu Mare dedicat cinstirii memoriei luptătorului ...

representative symbol with the massive monumental statue (4.50 / 1.58 / 1.90 m) and the bas-relief on the main face of the pedestal, that represents a Romanian soldier piercing a dragon with his spear, signifying the victory of good over evil. Both sculptural works were cast in bronze.

Unfortunately its existence in Satu-Mare has been short lived due to the imposed provisions of the Vienna Diktat of the summer of 1940 through which the territory of north-western Romania was to be ceded to Horthy-regime Hungary, by the will of those who wanted to change Europe's map according to their own interests. In preventive act to save the components of the monument, they were evacuated initially to Lugoj and then to Alba Iulia where they were temporarily "stored" at the foot of the city fortress walls.

This is where in the 1950-ies, being a student, I saw it lying on the ground waiting for a recovery from its hostile treatment.

Soon I learned that irredentists considered further revenge was needed, and during the night a „commando” proceeded to overthrow the statue into a ditch where garbage would shortly cover it and thus remove its message.

Subsequently an immediate intervention led to its move to the Union Museum in Alba Iulia.

But its salvation came when the sculptor donated to the State his entire collection of artefacts made of durable material, as well as those who were only at the plaster casting stage.

This led to a broad recovery action, bringing the monument to Bucharest and storing it on the ground in the yard of the Museum „Corneliu Medrea”.

There it served as a constant reminder to situation. Initially the subject was discussed only discretely, but after the declaration of April 12, 1964, a partially reparatory measure was take: to restore the Vasile LUCACIU monument in 1968 in Satu-Mare. It was placed on a new site, the previous space having been granted in previous decades to a symbol of veneration for the “occupying liberators”.

The new placement on Boulevard Vasile Lucaciu was correlated with the placement on the same urban axe of the monument of the Romanian Soldier, erected in homage of the Fourth Army combatants who fought heavily in this area in October 1944 for the liberation of the northern territory of Romania.

It was several decades later, in 1992, that the Vasile Lucaciu monument returned to its initial location in the green area of Liberty Market, the place conferred to it by the authors of this honorific act.

I had the privilege to be present at the solemn unveiling and, through my speech, to remind of those who, throughout all stages of this odyssey, were aware that the message of this symbol must be a mobilizing legacy for posterity, so that the UNION OF ALL ROMANIANS remains a perpetual concern for good safeguarding of the national territory and its inhabitants.

It was also the occasion to evoke the creation of the valuable sculptor artist Corneliu Medrea who under “free speech” of some overzealous pens, was considered a “proletcultist”, thus being denied of its correct place in history both as a creator and as a trainer of a throng of succeeding sculptors.

It is regrettable that the odyssey of this symbol is still going on even today. We are referring both to neglect in the maintenance of the ensemble (although the public has indicated to the administration the advanced deterioration of the pedestal), as well as the publications OFTEN wrongly representing the history of this her-

itage. The combined information available on the Internet expose the interested reader to a variety of inaccurate interpretations.

As we are now nearing the CENTENARY OF THE GRAND UNIFICATION, evoking such a creation and personality is an honoring moral obligation in order to know what to transmit to our successors as a relay of lofty sentiments of piety.

Keywords: *battle, monument, reverand, politician, dedication*

„Străbunii noștri ne-au conservat limba și pământul strămoșesc; generațiunea care se duce a făcut Unirea, Independența și mult lucrat-a pentru libertate. Acum este rândul nostru: nouă ne este dat a completa unitatea națională, a întării libertatea și a face ca egalitatea să ne fie un nume nou”.

Vasile Lucaciu

Veacul al XIX-lea a accentuat stările de natură antagonică în teritoriile cotoprite și încorporate în stăpânirea statelor străine. Locuite predilect de români, aceștia au ajuns slugi la cei care se comportau ca oprimatori. Modul de comportare a celor ce-și arogau calitatea de stăpâni a generat o diversitate de acțiuni prin care revendicau dobândirea drepturilor de care beneficiau cei din națiunile privilegiate. Experiența dobândită de cei desconsiderați a impus reacția sintetizată la 3/15 mai 1848 la Blaj unde fermitatea glasurilor impusese voința unanimă: „Vrem să ne unim cu Țara!”. Anii ultimelor decenii au accentuat starea de încordare, năpăstuiții având din rândurile lor susținători combativi implicați până la jertfire întru apărarea celor care, prin gradul de formare în anii în când au frecventat o diversitate de forme de învățământ, au cunoscut și a alte moduri de viață. Plaiurile maramureșene și sătmărene au avut în personalitatea lui Vasile Lucaciu un asemenea consecvent apărător care, fie din incinta Sf. Lăcaș enunța călăuzitoare povețe mobilizatoare, fie prin articolele redactate și publicate ca și prin conferințele enunțate, ajungând să fie un permanent călăuzitor, un antemergător. Nu s-a limitat numai la vorbe, faptele prin care a dat contur unor așezăminte au fost demne exemple pentru slujitorii cultului dar și pentru enoriași. Pentru regimul oprimator devenise, de fapt, din primele momente ale afirmării o persoană incomodă. Tacit recunoscându-i-se calitățile intelectuale și capacitatea de mobilizator al năpăstuiților întâi s-a încercat scoaterea sa din mediul românesc printr-o stratagemă menită a-l atrage spre înalte funcții în ierarhia administrației de stat. Refuzul de a-și părăsi enoriașii a generat măsuri coercitive, instanțele juridice sancționând formulări considerate jignitoare la adresa regimului. Ele au fost de natură materială cu importante amenzi dar și cu perioade de întemnițare pentru cele considerate jignitoare la adresa stăpânirii. În acest context momentul elaborării textului Memorandumului, conducerea delegației care s-a deplasat la Viena pentru a-l preda la Cancelaria împăratului a constituit prilejul pentru organele oprimatoare de a declanșa un proces menit nu numai de a fi sancționate persoanele implicate ci și de a fi exemplu prin hotărârile adoptate pentru ca în viitor să nu mai fie declanșate asemenea tentative. Erau anii ultimului deceniu al secolului al XIX-lea când opinia publică internațională avea prilejul să cunoască și să reacționeze operativ la ceea ce se petrecea în Europa. Ca atare, samavolniciile din conglomeratul statal Austrio - Ungar au promovat dure acuze, impunând ca duritatea sancțiunilor să fie stopate. Au urmat însă alte multe imixtiuni menite a-i diminua puterea de acțiune. Declanșarea ostilităților militare care au generat anii marilor sacrificii umane și materiale ale Primului Război Mondial l-au determinat să treacă „la frați” în România alăturându-se celor care acționau pentru a se implica în acțiunile celor din tabăra Antantei. Discursurile sale au fost un exemplu de respect al voinței înaintașilor și de clarviziune a modalităților de împlinire a unității naționale a românilor. Finalizarea acestei acțiuni prin parcurgerea firescului drum din anul 1918 cu respectivele trepte 27 martie/9 aprilie când

locuitorii Basarabiei au revenit în compunerea României, 28 noiembrie când și la Cernăuți s-a exprimat voința înlăturării raptului din 1775, iar la 18 noiembrie/1 decembrie cei 1228 de delegați purtători ai credenționalelor au transmis voința celor care-i trimiseseră la Marea Adunare Națională a Românilor de la Alba Iulia să hotărască Unirea cu Țara. Pentru dr. Vasile Lucaciu a fost prilejul să constate o biruință care însă impunea ca ea să fie demnă moștenire pentru viitorime să fie susținută printr-o mobilizatoare și diversificată operă constructivă în toate domeniile. A putut să cunoască în scurtul timp al dăinuirii până în anul 1922 preocupările atât pentru refacerea țării, cât și afirmarea tuturor resorturilor României Mari, dar și multiplele dificultăți generate de unele forțe potrivnice, iredentiste.

La ceasul despărțirii, a prohodirii lui Vasile Lucaciu¹ a încolțit ideea ca la Satu Mare să fie realizat un simbol întru cinstirea sa. La prăznuirile următoare deși alte priorități erau presante întru refacerea țării glasurile celor care afirmau această necesitate deveneau tot mai ferme impunând înscrierea obiectivului între prioritățile zonei. După anul 1925 inițiatorii s-au constituit într-un comitet definit ca societatea „Monumentul Vasile Lucaciu”. Încredințând fiecărui membru misiuni care să conducă la recoltarea sumelor necesare, definirea a ce doresc să realizeze, depistarea artistului modelator, adoptarea materialului menit a conferii lucrării perenitatea în ani, asigurarea unei colaborări cu administrația locală care să ofere spațiul pentru amplasarea monumentului, sprijinul prin unitățile gospodăriei comunale și ulterioara buna îngrijire a ambiantului limitrof după predarea-preluarea de către primărie a respectivei creații. A fost etapa când s-a considerat de către sătmăreni², ca ceva firesc, ca lucrarea să fie încredințată spre realizare unui apreciat artist plastic local care însă prin cele întreprinse în anii anterior conflagrației era o prezență în lumea artistică a Europei.

La 1 octombrie 1926 Augustin Ferenciu, primarul orașului Satu Mare informa pe pic-

¹ Vasile M. Lucaciu „Leul de la Sisești” (21 ianuarie 1852, Apa, jud. Satu Mare - 28 noiembrie 1922, Satu Mare, înmormântat la Șișești. Studii la Baia Mare, Oradea, Gherla și Roma de teologie și de filosofie, doctor în filosofie, preot în parohia Sâncraiuul Sălajului, cadru didactic de limba română în Satu Mare, bun orator, unul din inițiatorii Memorandumului, militant pentru unitatea națională a tuturor românilor, permanent hărțuit de organele represive care-l definiseră ca „agitator al daco-românismului” și „un nou Avram Iancu” a fost de mai multe ori întemnițat, îndepărtat din învățământ a ajuns la Șișești, ca apoi la începutul Primului Război Mondial să treacă în România pentru a se alătura celor care militau ridicarea la acțiune pentru Unire. A fost momentul când Liga Culturală prin noua denumire își definea răsplat principală preocupare. Ea devenea din 1914 „Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor”, desemnându-l pe V. L. ca președinte, încadrat de cele mai consecvente elemente pentru realizarea acestui ideal național. Prioritar era ca România să acționeze pentru eliberarea Transilvaniei. În 1915 a fost ales deputat de Galați în Parlamentul României. În condițiile încheierii păcii separate cu Puterile Centrale s-a deplasat în apus pentru a aduce la cunoștința foștilor aliați situația care a determinat o asemenea măsură. Făcea parte din grupul celor 29 de persoane constituite în Consiliul Național al Unității Române. La Paris a desfășurat o amplă activitate menită a pregăti momentul păcii aducător de radicale schimbări în structura politică a Europei. Ca o încununare a eforturilor depuse statele din coaliția Antantei au recunoscut Consiliul ca organ reprezentativ al intereselor românilor. După încetarea ostilităților a revenit în Transilvania fiind părtaș la pregătirea Solemnei zile de 1 Decembrie 1918 care l-a desemnat ca membru în Consiliul Dirigent, publicist.

Calendar pentru toți românii 1893, București, p. 73 Dr. /V./ Lucaciu, preot din Șișești [A.N. P II 105]

Congresul românilor de peste hotare, în „Dimineața”, București, 7 martie 1915, articol în care se face referință la apelul lansat de organizatorii Vasile Lucaciu, Simion Mândrescu și Emilian Slușanschi pentru a participa la acțiunile din 15 martie de la Ateneul Român și sala Dacia, unde urma să se raporteze despre cele întreprinse pentru afirmarea ideii de Unire a tuturor românilor. Anexat raportul.

Necrolog Dr. Vasile Lucaciu în „Calendarul Asociațiunii pe anul bisect 1924”, Sibiu, p.135.

² Adriana Zaharia, *O statuie necunoscută a lui Vasile Lucaciu realizată de Aurel Popp*, în „Informația zilei”, Satu Mare, 6 iulie 2014.

torul Aurel Popp³ printr-o scrisoare că autoritățile locale intenționau să amplaseze în parcul central al orașului, pe atunci definit ca „Piața I. C. Brătianu” un monument al cinstirii marelui luptător al neamului dr. Vasile Lucaciu.

S-au luat măsuri pentru strângerea fondurilor necesare, sumele urmau să fie prevăzute în bugetul județului din anul 1927. Autoritățile intenționau să ceară și un ajutor de la stat în acest sens.

Artistului plastic sătmărean i s-a cerut să întocmească planul, devizele urmând a-i fi atribuită realizarea monumentului. Era o atribuire după o prealabilă consultare între factorii locali și Aurel Popp precizându-se „Întrucât Dv. sunteți dispus de a întreprinde aceste lucrări nu ar fi niciun motiv ca să se publice concurs și am putea duce mai aproape la îndeplinire această frumoasă idee.”

Aurel Popp la 27 noiembrie 1926 pentru deplina documentare îi solicita lui Epaminonda Lucaciu⁴ câteva fotografii cu tatăl său. Din scrisoare aflăm că statuia lui Vasile Lucaciu se va ridica la Satu Mare din dorința lui Octavian Goga, pe atunci ministru de interne.

După finalizarea machetelor componentelor cu propunerile pentru monument, Aurel Popp îi face o vizită ministrului Octavian Goga. Machetele au fost însoțite de o descriere amănunțită.

Prin intermediul presei sătmărene, prefectul județului Ilie Carol Barbul a lansat un apel către toți românii din Satu Mare pe care i-a invitat „la adunarea comitetului pentru ridicarea „Monumentului Vasile Lucaciu” ținută în 16 mai 1927 orele 16.00, în sala restaurantului „Dacia”. În calitate de președinte de onoare al comitetului a fost invitat însuși ministrul de interne Octavian Goga. Inițiatorii precizau „Vasile Lucaciu merită toată lauda și concursul tuturor acelor ce simt românește”. Apelul a fost publicat Duminică 15 mai 1927 în ediția specială

³ Aurel I. Popp (30 august 1879, Cauzașul Erului, azi Căuș, jud. Satu Mare - 8 august 1960, Satu Mare) studiile la Școala superioară de desen și caligrafie din Budapesta (1899-1903), la Academia de artă din Viena (1904) și la Academia Julian din Paris (1911). Afirmat ca pictor, grafician, sculptor, ceramist, arhitect și scriitor. Artist emerit.

⁴ Epaminonda V. Lucaciu (25 februarie 1877, Sâncrai, azi județul Satu Mare - 29 iulie 1960, Cluj-Napoca, județul Cluj) a fost preot greco-catolic, om politic. A fost fiul lui Vasile Lucaciu, supranumit „Leul din Șișești”, preot greco-catolic, luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania, și al Paulinei Șerbac. A început școala primară la Satu Mare, terminând liceul la Năsăud. Între 1888-1892 studiază la Institutul de Propaganda Fide din Roma, Italia. În anul 1898 a devenit doctor în teologie și filosofie. Întors în Transilvania a slujit pentru o perioadă, ca preot greco-catolic, alături de tatăl său în parohia acestuia. Din anul 1901 a slujit ca preot la Cenad. În anul 1905 a plecat în Statele Unite ale Americii, înființând prima parohie românească greco-catolică din Cleveland, care era și prima biserică românească din federația nord-americană. În același oraș a înființat prima gazetă românească din SUA, „Românul”. În 1907 a revenit în Transilvania, la Blaj, pentru a duce în SUA tineri preoți greco-catolici, pentru parohiile înființate acolo. În anul 1913 preotul Epaminonda Lucaciu își desfășura activitatea la o biserică catolică din Trenton, în apropiere de New York. În 1921 a revenit în Transilvania, care se unise cu România, devenind preot militar la Satu Mare, unde a activat până în anul 1923. Din punct de vedere politic, a fost membru activ în rândurile Partidului Național Liberal. Între 1923-1929 a fost președinte al filialei sătmărene a Asociației orfanilor de război. A activat și în organizația cercetașilor români. De la 11 octombrie 1924 a devenit paroh la Șișești, fosta parohie unde slujise tatăl său, „Leul din Șișești” până în anul 1931. După cedarea Transilvaniei de nord-vest de către România către Ungaria, în urma Diktatului de la Viena din 30 august 1940, a devenit președinte al „Asociației foștilor refugiați și expulzați din nordul Ardealului” în perioada 1940-1945. A decedat la Cluj-Napoca, în anul 1960. A fost înmormântat în biserica din Șișești, județul Maramureș, alături de părinții săi.

Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, Ed. Citadela, Satu Mare, 2008.

Ion Iosif Șchiopul, *Românii din America*, în „Luceafărul, revistă pentru literatură, artă și știință”, anul XII, nr. 10, 16 mai (stil vechi) 1913, Sibiu.

a ziarului „Voința Poporului”.

Cei 38 de participanți la adunare au hotărât constituirea unei societăți „ad hoc” cu denumirea „Monumentul Vasile Lucaciu”. Semnatarii au fost: Dr. Ilie Carol Barbul prefectul județului Satu Mare, Ioan Andreicuț – șef de serviciu la administrația financiară, Ioan Bolchiș – șeful oficiului poștal, telefon și telegraf, Dr. Liviu Calefariu – medic, colonel, Dr. Emil Ciconeț – șef de serviciu la Prefectura județului, Nic G. Cristofir – redactorul ziarului „Voința Poporului”, Anton Davidescu – redactorul ziarului „Satu Mare”, Teofil Demeter – șef de serviciu la Primăria Satu Mare, Dr. Andrei Doboși – avocat, Dr. Teofil Dosa – secretarul orașului Satu Mare, Aurel Dragoș – paroh protopop, George Dragoș – directorul școlii comerciale, Alexandru Doroș – avocat, consilier municipal, Dr. Traian Erdelyi – șef de serviciu la Primăria Satu Mare, Francisc Erdos – președintele Tribunalului, Augustin Ferentiu – primarul orașului Satu Mare, Ioan Florea – deputat, Ioan Florian – șeful vămii interioare, Mathia Goschi – inginerul șef al orașului Satu Mare, Ion Grigorescu – șeful stației Satu Mare, Francisc Groza – profesor de liceu, Dumitru Huzum – magistrat, Traian Kavași – „procurist la fabrica de vagoane Unio”, Ion Lăzărescu – inginer, Dr. Ludovic Pop – subprefect, Aurel Popp – artist, pictor, Dr. Octavian Pop – directorul băncii „Casa Noastră” și consilier municipal, Dr. Sighismund Pop, medicul șef al județului, Augustin Popan – directorul băncii „Banca Română”, Dr. Augustin Silvași – juristul orașului Satu Mare, Dumitru Stavrat – administrator financiar, Dr. Ioan Steer – medic, director al laboratorului bacteriologic, Flore Zimveliu – „subrevizor școlar”, Doamna St. Chihăia – soția directorului de la Banca Românească, Doamna Gt. Kavași, soția lui Traian Kavași, Sandr. Dr. Pop – soția avocatului băncii „Casa Noastră”, Lili Popan – soția directorului băncii „Banca Română”.

Scopul societății așa cum s-a consemnat în statut a fost ridicarea „unui monument grandios în orașul Satu Mare, consacrat memoriei marelui luptător al neamului și fiu al județului Vasile Lucaciu, care în acest oraș a început activitatea sa rodnică pentru dezrobirea neamului și în acest oraș a fost condamnat și a suferit în închisoare prima oară”.

A fost o tentativă care l-a antrenat pe artistul Aurel Popp la modelarea temei comandatarilor realizând macheta pentru o statuie monumentală și un basorelief. Președintele de onoare și patronul societății a fost **în acea etapă** desemnat Octavian Goga.

Se preconiza ca după terminarea lucrărilor de amplasare a monumentului și predarea acestuia Primăriei orașului Satu Mare, societatea urma să fie lichidată. Eventualele sume necheltuite urmau a fi predate la casieria orașului Satu Mare și folosite pentru întreținerea ulterioară a ambiantului monumentului.

Pe lângă donații, societatea și-a propus să ceară bani de la primăriile din județul Satu Mare și de la guvern. La prima adunare generală a societății au fost aleși membrii conducerii după cum urmează: Patronul Societății și Președinte de onoare a fost ales ministrul Octavian Goga. Președintele Societății – Excelența Sa Iuliu Hossu – Episcop de Gherla, Vicepreședinte – Dr. Ilie Carol Barbul – prefectul județului, Secretar – Augustin Ferentiu – primarul orașului Satu Mare.

Dr. Ilie Carol Barbul – prefectul județului, Augustin Ferentiu – primarul orașului Satu Mare, Vasile Dumitrescu directorul „Băncii Naționale”, Dr. Octavian Pop, directorul băncii „Casa Noastră”, Dr. Eugen Seleș – directorul „Liceului Eminescu”, Dr. Epaminonda Lucaciu – preot, Mathia Goschi – inginer șef, au fost aleși membrii comisiei administrative. Președintele comisiei administrative a fost Dr. Ilie Carol Barbul, iar vicepreședinte, Dr. Octavian Pop.

Membrii comisiei executive au fost aleși: Dr. Ilie C. Barbul, Augustin Ferentiu și Dr. Octavian Pop.

În cadrul adunării generale s-au apreciat calitățile superioare ale artistului plastic Aurel Popp ale cărui opere au fost expuse și premiate la Paris. Astfel că membrii adunării au fost

convinși că munca artistului va satisface toate cerințele. Aflăm că însuși ministrul Octavian Goga, alături de alți artiști celebri din capitala țării, au fost mulțumiți de propunerile făcute de artistul sătmărean. Așadar „comisiunea executivă va lua măsurile convenite, ca să se precizeze condițiunile însărcinării D-lui artist Aurel Pop referitor la executarea lucrărilor de arte și să se încheie un contract cu Dl. artist.”

Tot în cadrul adunării generale a fost analizat devizul informativ întocmit de Aurel Popp. Lucrările cu materialele necesare și cu cheltuielile de administrație au fost estimate la 12-13 milioane lei. „Cheltuielile însă se pot reduce cu 2.403.000 lei dacă Ministerul de Războiu va pune la dispoziție 9.000 kilograme de bronz, Ministerul Domeniilor va da gratis lemnele de construcție necesare la modelaj și la construirea schelelor, precum și lemnele de foc la arderea cărămizilor necesare la fundamentare și dacă afară de aceste se vor mai da și alte avantaje de către județ și oraș.”

Acțiunea declanșată a avut cuvenitul răsunet la nivelul țării. În acest context municipiul Ploiești a contribuit cu suma de 200.000 lei, bani care stăteau la dispoziție în contul Ministerului de Interne, județul Satu Mare cu 100.000 lei, orașul Satu Mare cu 400.000 lei, senatorul Romul Buzilă cu 800 lei. Din suma totală de 700.800 lei s-au cheltuit 43.600 lei după cum urmează: 38.000 lei cu plata artistului pentru machetele monumentului și 5.600 cu transportul acestora.

Din păcate a intervenit o situație financiară care a afectat economia românească, generând și falimente bancare care au condus la pierderea sumelor de către deponenți, inclusiv a celor care acționaseră pentru strângerea fondurilor necesare realizării de monumente.

Timp de multe decenii despre această criză financiară care a lezat economia românească în ultimii ani ai deceniului al treilea din veacul XX nu s-a vorbit și publicat nimic, tema fiind tabu întrucât era urmarea unei ample lovituri financiare provocată de U.R.S.S. interesată de a obține din S.U.A. o linie tehnologică care să-i permită edificarea și dotarea unei fabrici de automobile. S.U.A. a considerat util să-i ofere o asemenea tehnologie, dar numai după achitarea în valută a prețului convenit. U.R.S.S. nu deținea respectiva valută și atunci a recurs la formula dumpingului, lansând pe piața europeană și asiatică a unor produse pe care le vindea în pierdere, dar obținea astfel valuta necesară cu care putea achita tehnologia pe care putea, cu sumare modificări, să ajungă la producerea într-o etapă tranzitorie, de tractoare, iar după câțiva ani chiar a tancurilor necesare planurilor expansioniste. La timpul respectiv un atent observator a relațiilor economice dintre România și Turcia a fost economistul dr. Nicolae A. Mănescu⁵ care a constatat modul cum de pe respectiva piață am fost înlăturați de produsele livrate de U.R.S.S. Lucrarea elaborată și publicată în suita care constituie „Biblioteca Băncii Naționale a României” prin componentele statistice și pertinenta analiză este o relevantă situație cu care ne-am

⁵ Nicolae A. Mănescu (?) Studii și doctorat în economie, consilier economic al României în Turcia și Grecia, în perioada interbelică, un activ analist al evoluției economiei europene din perioada interbelică, publicist.

Dr. Nicolae Mănescu, *Turcia de astăzi*, Ed. Cartea Românească, București, 1939, p. 408.

Buletinul industriei, Nr. 1-3/1921, publicat de Direcția Generală a Industriei (Oficiul de studii și anchete), recenzat de Nicolae A. Mănescu.

Const. Brăileanu, *Problema Financiară*, Ed. Librăriei Pavel Suru, București 1920.

Convențiunea comercială a tratatului de la Lausanne văzută din punctul de vedere al intereselor comerciale cu Turcia în „Comerț”, an 7, nr. 5-6, mai-iunie 1924, p. 89-90.

Jean Lepoutre, *La lutte pour la suprématie du pétrole*, anul 4, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1921, p. 28-30.

Prof. G. Tașcă, *Reforma financiară. Conferința ținută la cercul comercial și industrial*, București, Ed. Cartea Românească, 1921.

Rezumatul conferințelor de la „Asociația Economiștilor” ținute de Nicolae A. Mănescu.

confruntat anticipând marea criză mondială.

Așa tentativa deceniului al treilea a sucombat fiind necesari alți buni ani ca problema să fie reluată după ce țara suportase și gravitatea crizei financiare mondiale cu alte multe dezastre, cu blocări de interesante inițiative. Au fost totodată anii când au intervenit noi reglementări în privința monumentelor de for public, impunându-se și generalizându-se acordarea unei lucrări de o sporită valoare materială în urma unui/unor concurs/uri la care artiștii plastici trebuiau să prezinte machete, dosare cuprinzând documentația atât artistică cât și cea financiară, care prin jurizare să definească realizatorul/realizatorii lucrării. Astfel, în anul 1935 s-a organizat⁶ un concurs de machete pentru desemnarea realizatorului modelării monumentului Vasile Lucaciu.

Anii au trecut, conducătorii s-au schimbat, cei noi având noi orientări, obligații, interese. Astfel, proiectul deceniului anterior a fost dat uitării. Creatorul machetelor, artistul plastic Aurel Popp, la 10 iulie 1935, îi trimite prefectului de atunci Octavian Ardelean⁷ o scrisoare exprimându-și speranța că vor fi finalizate anterioarele intenții:

„Domnule prefect, Dragă Octavian,

Citesc din ziarele „Valahul” și „Frontul” despre inițiativa Ta de a se ridica un monument Marelui luptător naționalist Părintele Vasile Lucaciu.

În 1927, la inițiativa Dlui dr. I. C. Barbul, deja am făcut și macheta pentru acest monument, care machetă a fost predată D-lui Octavian Goga, fost Ministru de Interne de atunci. Cum s-a întâmplat totuși, că nimica nu s-a făcut mai departe – nu știu. Planul meu i-a plăcut la toată lumea, ba chiar a fost primit din partea Dlui Goga cu entuziasm și cu făgăduiala serioasă, că acest plan să se execute și să se ridice în mijlocul pieței I. C. Brătianu din Satu Mare. După cum știu eu, s-au și făcut donații din mai multe părți, anume chiar Dl. Goga mi-a amintit odată despre donația orașului Ploiești, în suma de 200.000 lei. Ce sume s-a colectat din alte părți, nu știu, dar Dl. I. C. Barbul probabil va ști spune. Domnule Prefect, la noi fiecare om rumân, sunt ferm convins, dorește din suflet, să se execute ceva – după 15 ani – pentru memoria luptătorilor noștri naționaliști, și mai cu seamă cred, că toată lumea este de acord cu Tine, să fie în primul rând ridicat aici în județul nostru monumentul Părintelui Dr. Vasile Lucaciu.

Nu din interes propriu îți scriu Dragă Octavian. Îți scriu că te cunosc de om cu voință serioasă în privința aceasta, și te cunosc de om cu suflet și vreau să-ți stau de ajutor. Pânăcum am făcut două monumente pt. orașul Timișoara, a lui Vichentie Babeș și a lui I.G. Duca, care nu peste multă vreme a fi desvălit. Deci știu, cât costă materialul, știu să-ți spun – aproximativ – cheltuielile.

Îți anexez două fotografii despre macheta lui Lucaciu. dacă ideea despre care am citit în ziare e serioasă, te rog avizează-mă, când să mă prezint la tine, de a discuta mai departe chestiunea.

Te salut cu deosebită simpatie: Aurel Popp”

În ziarul „Frontul”, numărul din 8 septembrie 1935 se publică un apel „căt-re toții românii de bine din orașul și jud. Satu Mare” adresat de prefectul Octavian Ardelean ca fiecare să contribuie la fondul pentru ridicarea statuii marelui luptător naționalist dr. Vasile Lucaciu.

⁶ În rândurile de mai jos am preluat informațiile pe care Adriana Zaharia le-a aflat în patrimoniul de fotografii și documente păstrat la Arhivele Naționale din Satu Mare în fondul *Aurel Popp*.

Adriana Zaharia, *O statuie necunoscută a lui Vasile Lucaciu realizată de Aurel Popp*, în: „Informația zilei”, Satu Mare, 6 iulie 2014. Adresăm mulțumirile convenite și consecvență.

⁷ Octavian Ardelean (?) Studii juridice, doctorat, om politic P.N.L. în ambianța Satu Mare, bun organizator s-a implicat în edificarea de construcții pentru găzduirea administrației, școlilor, bisericilor, sănătate. La 13 decembrie 1936 manifestările au inclus atât inaugurarea Palatului administrativ (azi gazdă a patrimoniului Muzeului județean) cât și monumentul Dr. Vasile Lucaciu. A fost prefect al județului Satu Mare în perioada anilor 1933-1937.

Aflăm că doar în câteva zile de la lansarea apelului s-au strâns următoarele sume: 1.893 lei din partea Soc. DAC S.A.R, Industria textilă Ardeleană 1.066 lei, Fabrica tricotaje S.A. 1.480 lei, Chaim Freud S.A 1.183 lei, Reiter și Fiul 573 lei, Frații Princz, 5.000 lei.

Realizarea simbolului preconizat s-a scos de această dată la concurs. Machetele și fotografiile cu propunerile urmau să fie depuse la Prefectura județului Satu Mare. În concurs au intrat următorii artiști: Aurel Popp din Satu Mare – care a făcut două machete, Oscar Spaethe⁸ din București, Manu și Servatius din Baia Mare, Vasile Dimitriu Leorda⁹ din– București, Ioan C. Dimitriu - Bârlad¹⁰ din București, Mihai Onofrei¹¹ din București, Corneliu Medrea¹² din București.

Miercuri, 2 octombrie 1935 ziarul „Frontul”, într-un articol apărut pe prima pagină cu titlul „Ce trebuie să reprezinte statuia Dr. V. Lucaciu”, analizează machetele intrate în concurs. În opinia autorului, toate sunt nereușite. M. Rogojanu îl caracterizează pe Aurel Popp astfel: „este un artist de interpretare umanitaristă, socialistă. Lucrările lui nici nu prea sunt înțelese

⁸ Octavian Ardelean (?) Studii juridice, doctorat, om politic P.N.L. în ambianța Satu Mare, bun organizator s-a implicat în edificarea de construcții pentru găzduirea administrației, școlilor, bisericilor, sănătate. La 13 decembrie 1936 manifestările au inclus atât inaugurarea Palatului administrativ (azi gazdă a patrimoniului Muzeului județean) cât și monumentul Dr. Vasile Lucaciu. A fost prefect al județului Satu Mare în perioada anilor 1933-1937.

⁹ Vasile Dimitriu-Leorda (?) Un artist plastic de excepție. Surd demutizat a beneficiat în formarea sa ca artist de ceea ce au reușit cei din Institutul creat de dr. Carol Davila la Focșani să-i ofere ca pregătire pentru viață, pentru a veni în ajutorul celor cu astfel de deficiențe. La rândul său a devenit cadru didactic în această instituție specializată, predând artele plastice. Activ sculptor s-a impus în epocă deși handicapat, surdo mut, prin școlile parcurse a fost demutizat, fiind la rândul său formator de noi competitivi creatori.

¹⁰ Ioan C. Dimitriu-Bârlad (la naștere Demetriu) (17 mai 1890, Bârlad - 23 septembrie 1964, București). Studii de artă plastică la București, specializare la Paris, carieră didactică și artistică. Participant la războiul de întregire a neamului, a cunoscut suferințele apărătorilor gliei strămoșești, a modelat chipuri și ipostaze umane. În perioada interbelică a obținut numeroase comenzi pentru executarea de monumente ale cinstirii Eroilor. Permanent expozant, a fost în atenția criticilor dar și a comanditarilor, raporturile cu aceștia fiind caracterizate de probitatea profesională. Numeroase localități au în forul public lucrări modelate de Ioan C. Dimitriu-Bârlad.

A.N.-D.J. Vaslui, Registrul Născuți 1890, vol. I-II, f.94 - Ion fiul lui Constantin Demetriu, 30 de ani, comerciant, nr. 292 18 mai 1890, născut la 17 mai 1890, ieri la ora 10, Deci 17 mai 1890 fiu al Aristiei, 18 ani. Căsătorit cu Ana Demetriu, născută Constanțius, 12 iulie 1912. Decedat în București, act 1935 din 23 septembrie 1964, eliberat de Sfatul Popular 1 Mai București.

Decizia din 22 septembrie 1950 a Comitetului Provizoriu orașul București prin care se rectifică actul de naștere în sensul că în viitor se va numi Ioan Constantin Dimitriu.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor” - seria „Monumente Istorice și de Artă”, București, anul XVIII, nr. 1, 1987, pp. 52-62 (parcurgerea documentelor din Arhivele Statului, a celor deținute de familie și presa timpului a evidențiat prestigioasa creație a artistului plastic, azi ele onorând forul public, instituții muzeale, colecții particulare).

¹¹ Mihai Onofrei (4/16 iulie 1896, Boțești, jud. Vaslui - 7 noiembrie 1980, București, cimitirul Sf. Vineri). Părinți Maria, născută Jecu, casnică și al lui Pavel, învățător. Mihai fiind al 8-le născut, mezinul familiei, studii de artă plastică la Iași, Roma, Neapole, Paris, participant cu lucrări la expoziții din țară și străinătate, multe lucrări fiindu-i integrate în patrimoniul unor prestigioase instituții muzeale sau colecții particulare. În forul public are o serie de monumente inclusiv cele care cinstesc memoria Eroilor neamului românesc. Mihai Onofrei a contribuit la realizarea artistică a fațadei Arcului de Triumf, carieră universitară.

Octavian Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 370.

¹² Virgiliu Z. Teodorescu, *Sculptorul Mihai Onofrei - mărturii monografice*, Ed. Junimea, Iași, 2003, p. 177.

aici, cu toate că subiectele lui sunt de cea mai pură emanație spirituală, iar execuția lor perfectă și foarte personală. Tocmai de aceea, Aurel Popp nu va putea crea un Lucaciu, erou național, căci sentimentul naționalist și socialist se exclud”.

Cinci zile mai târziu, la 7 octombrie 1935 Comitetul de inițiativă pentru ridicarea monumentului dr. Vasile Lucaciu, după ce a examinat ofertele „atât din punct de vedere artistic, cât și a costului, cu unanimitate primește oferta d-lui sculptor C. Medrea din București.”

Din noul comitet au făcut parte: Dr. Ștefan Cherecheș, Simion Ștefănescu, Dariu Pop, M. Buia, G. Găvrilaș, M. Sorecu, președintele fiind Dr. Octavian Ardelean, prefectul județului.

Din comisia care l-a desemnat câștigător pe sculptorul C. Medrea nu a făcut parte niciun artist plastic.

Reacția artistului Aurel Popp nu s-a lăsat mult așteptată. Ziarul „Satu Mare”, la 20 octombrie 1935, publică un „Apel către Președintele Comisiei Interimare a Municipiului Satu-Mare în chestiuni artistice” ce poartă semnătura artistului sătmărean nemulțumit de modul cum s-a atribuit realizarea lucrării fără ca artiștii plastici să fie audiați. Acum înțelegem de ce pictorul nu și-a finalizat tabloul „Apotheoza Părintelui Vasile Lucaciu”.

Mai întâi Aurel Popp explică: „lucrarea mea cu 500.000 lei ar fi mai ieftină decât cea primită cu 350.000 lei deoarece a mea e socotită cu postamentul și cu de trei ori mai mult bronz decât cea favorizată de Comisie. Iar de altă parte, și din punct de vedere artistic e chiar în contra ! Eu mă refer – cu tot dreptul – la experții artiști, cari niciodată nu au dorit să li se dea importanță de a se putea declara în chestiuni artistice, totuși că ar fi ceva natural, să fie ascultați în chestiuni artistice tot la fel cum în chestiuni juridice nu se adresează omul – să zicem – la un administrator de spital (care poate fi un bun expert în prețurile zarzavaturilor și leacurilor) dar ce calificare ar avea el în științele de drept ? (...) Dacă nu sunt capabil în sculptură cum să fiu capabil în pictură, întreb eu ? (...) degeaba îmi pun eu sufletul pe palmă dacă neexperții, semidoctii sau chiar analfabeții în artă îmi nimicesc toată credința bună (...). Deci, Domnule Președinte, îmi trag consecințele și ne vrând a fi și mai mult denunțat în calitățile mele modeste, făcându-mi prin acest apel ultim datoria mea față de artă și de orașul nostru abziec de la executarea tabloului „V. Lucaciu”. (...) Cu onoare vă retrimite azi prin bancă suma primită, adică suma de 13.223 lei în plus cu cele 5% de la data de 18 Febr. 1933 până azi în suma de 1.774 lei restituindu-vă în total suma de 14.997 lei ”

Artistul îi trimite o scrisoare deschisă și primarului Municipiului Satu Mare Ștefan Cherecheș pe care îl întreabă revoltat: „Vă puteți închipui o asemenea comisiune, printre a cărei membri componenți să nu figureze nici un artist sau vre-un critic serios de artă ?”

Aurel Popp concluzionează: „este o sistemă ca artiștii sătmăreni, de toate categoriile, să fie înlăturați de la manifestările serioase de artă și dacă este posibil să fie exploatați în mod cu totul gratuit. Revolta mea sufletească – provocată de jignirea care mi s’a adus moralului meu artistic prin hotărârea acestei comisii – îmi dictează să renunț de a mai colabora sub orice formă la manifestările artistice ale acestui oraș.”

Statuia lui Vasile Lucaciu a fost dezvelită în anul 1936, la 25 octombrie¹³ (!)

Pentru organizarea serbărilor Prefectura Județului Satu Mare a constituit o „comisie artistică și decorativă”. La ședința care a avut loc la 2 octombrie 1936 Aurel Popp a fost desemnat președinte. Promptul răspuns al artistului nu se lasă așteptat. La 7 Octombrie 1936, Aurel Popp scrie hotărât: „cum ați putut decide atunci fără artiști, tot la fel trebuie să știți aranja și dezvoltarea monumentului – fără mine. De altă parte – e incontestabil, că eternizarea meritelor patriotice a lui Vasile Lucaciu numai și numai prin un monument pur artistic și de calitate superioară ar fi fost permis să se facă ! Aici la noi însă, mai ales D-Vstre, ați trecut cu vederea peste acest principiu și la concurs ați salvat diletantismul, împotriva căruia eu lupt cu toate puterile. Deci

¹³ Data inaugurării este de fapt 13 decembrie 1936.

nu pot primi „numirea” D-Vstre și vă rog să mă lăsați deoparte din acest joc (...).”

Prin intermediul ziarului „Satu Mare” din 11 octombrie 1936, la manifestări au fost invitați toți românii din toate colțurile județului. „Veniți să ascultăm ce ordin ne trimite prin văzduh sufletul marelui erou. Veniți la dezvelirea aceluia „Bronz” care va vesti de acum înainte în fața lumii revizioniste că aici la Satu Mare a trăit și s-a luptat între și pentru neamul său Dr. Vasile Lucaciu.”

O atentă analiză a celor care la timpul respectiv erau solicitați de către alte comitete preocupate de a integra în localitățile lor predilect monumente ale Cinstirii Eroilor a determinat dialogul cu sculptorul Corneliu Medrea care avusese prilejul de a-l cunoaște de a-i remarca postura atunci când se adresa auditorului. Lucrarea urma să fie modelată în atelierul artistului plastic din București. Și dialogurile ulterioare, din timpul modelării în lut a componentelor viitorului monument, cu diverse persoane ce i-au fost în preajma lui Vasile Lucaciu au condus la conturarea anatomică, la sugerarea ipostazei că era omul antemergător al celor pe care-i călăuzea. După avizarea din partea membrilor comitetului de inițiativă componentele lucrării au fost turnate în gips și s-a procedat ulterior la decupajele care să permită ambalarea, transportul și turnarea în bronz. Proporțiile statuii monumentale (4,50/1,58/1,90 m.) a impus ca maestrul turnător Vasile V. Rășcanu¹⁴ să realizeze, cu o echipă de valoroși muncitori, majoritatea foști elevi ai săi, complexe operațiuni în cadrul turnătoriei de la Uzinele metalurgice „Nicolae Malaxa”¹⁵.

¹⁴ Vasile V. Rășcanu (12 august 1877, Țifu, comuna Banca, jud. Fălciu, azi Vaslui - 26 decembrie 1963, București, cimitirul Sf. Vineri). Fiul lui Vasile și Catinca studii la școala primară din satul Țifu, în București după un examen devine bursier la Școala Superioară de Arte și Meserii, specialitatea turnătorie în metal, specializare ca bursier al statului în Germania, Franța, Austria, Italia (1900-1905); revine în țară și cu sprijinul lui Frederic Storck realizează întreprinderea „V.V. Rășcanu & comp.” în București, str. Felix nr. 89, care a evoluat până în 1945 realizând cele mai dificile lucrări de artă, apreciat și de artiștii străini; a contribuit la formarea unei noi generații de turnători care i-au continuat munca în cadrul Combinatului Fondului Plastic.

A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., Creație, dosar 16/1958, f. 1-2. Memoriu cu caracter autobiografic întocmit de Vasile V. Rășcanu la 20 decembrie 1958.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la istoricul turnătoriilor artistice în metal din România*, în „Muzeul Național”, vol. X, București, 1998, pp. 181-188. Ultima locuință Ștefan Furtună nr. 153 A.

¹⁵ Nicolae Malaxa (23 decembrie 1884, Huși, jud. Fălciu, azi Vaslui - 1965, New Jersey, S.U.A.) de obârșie aromân macedonean din Grecia, studii politehnice în Germania, întreprinzător, care în perioada interbelică, pornind de la o modestă producție a unui atelier, a reușit să realizeze marile întreprinderi metalurgice producătoare de material rulant pentru căile ferate, țevi ș.a. Nicolae Malaxa a început antreprenorialul la vârsta de 37 de ani. La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial a plecat cu familia în Statele Unite ale Americii, unde a și murit la vârsta de 81 de ani. A început, în 1921, cu un mic atelier de reparare apoi de fabricare a materialului rulant. În scurt timp și-a diversificat producția, de la țevi și automotoare până la locomotive cu diverse meniri. La sfârșitul anilor '30, Nicolae Malaxa conducea un adevărat concern din care cele mai reprezentative erau uzinele Faur, Republica, Tohani, Zărnești, Magazinele Unite de Fierărie Galați. Pentru multe dintre firmele din concern nu mai există acte doveditoare, fie pentru că unele au fost lichidate înainte de naționalizare, fie pentru că au fost deținute indirect. În 1923 a construit o uzina lângă halta Titan. Apoi afacerile sale au crescut exponențial și, datorită succesului său, începând din 1930 guvernele României nu au mai importat locomotive și vagoane: la uzinele din București și Reșița se construiau mașini moderne, invidiate de concurența externă. În 1933, în plină criză economică mondială, la Malaxa s-a fabricat locomotiva cu numărul 100, doi ani mai târziu ieșeau pe poarta uzinelor alte 93 de locomotive de diferite categorii și a început fabricarea motoarelor Diesel. În afara de cele două uzine bucureștene (care după naționalizarea din 11 iunie 1948 au devenit „23 August” și „Republica”), din concernul Malaxa făceau parte atelierele de la Reșița, Craiova, Tohan și Galați, marele industriaș fiind acționar la Uzinele de Vagoane Arad, Unio Satu-Mare și Uzinele Reșița. Cu toate

Acolo a urmat atenta asamblare a fragmentelor, cizelarea și patinarea care să-i confere unitatea anatomică și artistică. Cu aceste trepte parcurse inițiatorii, ca și artistul modelator, turnătorul și chiar comitetul de inițiativă, care mai avea nevoie de o serie de fonduri, au hotărât expunerea pentru un timp a lucrării în Capitala României. La timpul respectiv era deja un vad pentru asemenea ocazionale expuneri. Acesta era tradițional la Ateneul Român¹⁶. Lucrările de mici

că, mai târziu, comuniștii l-au acuzat ca a fost un „exploatare nemilos, care a supt sângele poporului”, Nicolae Malaxa asigura muncitorilor săi salarii decente li condiții de muncă foarte bune: echipamente performante, masa la cantină, Malaxa fiind cel care a impus înființarea de ateliere de croitorie, frizerie și cizmărie cu servicii gratuite oferite muncitorilor săi. În 1945 a fabricat la Reșița primul autoturism românesc, cu numele „Malaxa”. Conform afirmațiilor istoricului Ioan Scurtu, relația dintre industriaș și statul român era una reciproc avantajoasă: Malaxa lua comenzi și credite, iar întreaga producție o vindea statului, care avea nevoie urgentă de produsele sale. Tot Malaxa a fost cel care a plătit integral construcția casei de la Băneasa a filozofului Nae Ionescu, ca recompensă pentru negocierile pe care filozoful le-a avut în Germania și care au dus la importuri de minereu de fier în condiții avantajoase pentru industriașul român. Timp de mai mulți ani, Nicolae Malaxa a subvenționat Societatea Scriitorilor Români și a oferit burse în străinătate tinerilor talentați și oamenilor de știință. La 11 iunie 1948, comuniștii aduși la putere au naționalizat întreaga avere a lui Nicolae Malaxa, industriașul având însă marea șansă de a pleca la timp din țară la Viena, cu o delegație economică de negocieri. Nu s-a mai întors în România, unde a fost condamnat în contumacie, printre acuzații figurând cele de criminal de război și dușman al poporului, iar totalul pedepselor se ridica la multe decenii de închisoare. Și Nicolae Malaxa s-a stabilit la New York, dar a obținut cetățenia americană cu mare greutate, deoarece oficialii de la Washington l-au acuzat că a fost admiratorul Gărzii de Fier iar locomotivele produse de uzinele sale au servit armata hitleristă. S-a stins din viață în 1965, la New Jersey. După revoluția din 1989, nepoții săi, Georgia și Philip (copiii Irinei Palade) și soția unui alt nepot decedat au solicitat statului român titluri la Fondul de despăgubiri „Proprietatea” în valoare de peste 310 milioane dolari.

¹⁶ Ateneul Român constituie rezultatul preocupărilor de ridicare culturală a poporului român, obiectiv major al generației de la 1848, înfăptuitoarea Actului Unirii din 1859 și a suitei de reforme care au deschis drumul spre modernizarea societății românești. Ca atare, în al șaptelea deceniu (25 ianuarie 1865) au fost puse bazele societății Ateneul Român de către Constantin Esarcu, V.A. Urechia, Nicolae Crețulescu, ș.a. care, de la începuturi modeste, activitatea fiind găzduită în casele Ghiculeștilor (Costache Ghica) din apropierea grădinii Cișmigiu, la intrarea principală de atunci, astăzi Piața Valter Mărăcineanu, a ajuns, prin activitățile desfășurate, prin capacitatea de atracție a noi și noi participanți, la nevoia stringentă a unui local corespunzător. La acțiunea de strângere a fondurilor necesare, a contribuit chemarea mobilizatoare a lui Constantin Esarcu „Dați un leu pentru Ateneu!”, răspunsurile au fost prompte, mijloacele variate de colectare conducând la o participare solidară a tuturor românilor, fapt care a permis ca între anii 1886-1888 să se desfășoare lucrările de construcție ale palatului după proiectul arhitectului francez Albert Galleron, având colaborator pe arhitectul român Constantin Băicoianu. Aceștia au fost obligați de fundația construcției începută, dar abandonată a unui manej de circ, să dea o formă circulară zonei centrale a edificiului menit să adăpostească sala centrală pentru manifestări. [Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, p. 81 Albert Galleron (1855, Paris - ?) arhitect proiectant al palatului B.N.R., al palatului Ateneului Român, arhitect al Eforiei Spitalelor Civile în anii 1891-1893, proiectant al Azilului Slătineanu din București ș.a. La lucrările de fierărie proiectanții au avut colaborarea arhitectului german Schwalbach. Peste ani au intervenit o serie de lucrări de extindere, de modificare a spațiilor pentru a le conferi noi funcționalități în directă concordanță cu nevoile epocii. Astfel au fost adăugite cele două aripi pentru găzduirea Pinacotecii Statului. Lucrarea a fost proiectată de arhitectul Leonida Negrescu. [Florian Georgescu, Ștefan Ionescu, Maria Cantili, *București, orașul nostru, ghid*, București, 1970 pp. 23-25. Autorii au reținut dintre multiplele funcționalități avute în timp și menirea de gazdă a Parlamentului României în anii 1919-1920. O intervenție de amploare pentru facilitarea a noi activități a fost obținută prin lucrările întreprinse sub conducerea arhitectului I. Ionescu în anii 1924-1928.] Terenul cândva în afara orașului, devenise la un moment dat o mare livadă cu vișini, care îmbătrânită a căzut tăiată de se cure pentru ca veștitiernicul Mihail Cantacuzino să ridice o bisericuță și chilii ca metoh al Episcopiei

proporții erau găzduite în holul central iar cele de mari proporții în curtea din fața intrării principale. Era un bun prilej pentru a fi vizionate de cei care frecventau programele culturale din incinta Ateneului Român, formulându-se adeseori opinii concludente, noi angajamente care în presa timpului le regăsim formulate sau sponsori care din varii motive se alăturau la susținerea financiară a comanditarilor. A fost deceniul când darea în folosință a ansamblului din Bd. Brătianu ce evoca pe patronul fundației Ioan C. Dalles¹⁷, instituție donată Academiei Române pentru activități culturale adresate publicului. În curtea din fața intrărilor s-a ajuns să fie găzduite alte asemenea realizări ce urmau să onoreze forul public a diverselor orașe comanditare.

În acele luni se definitivase locul de amplasare a monumentului în Piața Libertății și se procedase la efectuarea săpăturilor pentru fundație, turnarea radierului în concordanță cu masivitatea, greutatea pe care urma să o suporte amplasarea. La timp de toamnă lucrarea a fost transportată la Satu Mare ocupându-și locul hărăzit.

Referitor la data inaugurării sunt pomenite două date fiind citate atât ziua de 25 octombrie (eroare!) cât și cea de 13 decembrie 1936. Prin amploarea conferită de organizatorii solemnității, numărul participanților, mesajul discursurilor rostite, răsunetul avut într-o perioadă când acțiunile iredentiste ale maghiarilor se intensificaseră, fără ca aceste manifestări care prevesteau următoarele etape ale Golgotei românești să alerteze și să mobilizeze pe cei care aveau multiple responsabilități în structurile statului român. Ignorarea gravității de către oficialități și chiar defăimarea celor lucizi¹⁸ care analizau noile acțiuni s-au soldat la finalul deceniului

Râmnicului, înființând aici și o școală românească ce a dăinuit până la 1838, activitatea fiindu-i curmată ca urmare a distrugerilor provocate de marele cutremur.

¹⁷ Ioan I. Dalles (1879 - 1914, București, cimitirul Bellu, figura 9 b, locul 8) fiul lui Ion și Elena Dalles. Pentru a-i fi perpetuat numele mama a luat măsura ca importanta-i avere să fie testamentar lăsată Academiei Române cu obligația de a fi realizat în Capitala României, pe terenul oferit, un edificiu care să găzduiască activități expoziționale, manifestări culturale.

G. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, 1972, p. 108.

Salonul Oficial arhitectură și artă decorativă, 1931, Catalog, Horia Teodoru poziția 180 Proiect Fundația Dalles, clădire construită de firma ing. Emil Prager.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 818, dosar 78/1932, f. 28. La 14 aprilie 1932 Academia Română informa M.I.C.A. că localul Fundației Ion Dalles era gata să-și primească oaspeții în sala de expoziții pentru pictură și sculptură, având totodată și o sală de conferințe, producții muzicale și de cinematograf. Localul urma să fie inaugurat în cadru solemn la sfârșitul lunii mai. Se preconiza ca deschiderea să fie un prilej de a fi expuse lucrări ale artiștilor Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Ștefan Luchian ca desenatori și acuarelști. Perioada de expunere la sfârșitul lunii mai - 1 iulie. Solicita cu titlu de împrumut lucrări deținute de M.I.C.A. Comisia însărcinată cu organizarea expoziției era formată din ilustre personalități. Referat întocmit de Ion Minulescu. Rezoluția lui Nicolae Iorga; f. 29 ciorna răspunsului.

N. Porsena, *Grajdurile Academiei Române*, în „Parlamentul românesc”, București, anul III, nr. 31-32, 30 septembrie 1932, pp. 14-15. Dură luare de poziție față de construcția realizată pe Bd. Brătianu pentru a adăposti Fundația Dalles, inaugurată în 1932.

V.Z.T. pentru a masca clădirea „Fundației Ion I. Dalles”, realizată după proiectul arhitectului Horia Teodoru, a fost înălțat un edificiu la aliniamentul bulevardului înlăturând fațada, spațiul verde care se afla între clădirea fundației și respectivul trotuar al bulevardului. După 1990 sălile de expoziții n-au mai fost utilizate, decât foarte rar, intrând într-o degradare accentuată. O parte din spațiu a ajuns să găzduiască, pentru câțva timp, o mare librărie și un mic anticariat. În continuare a fost folosită sala de conferințe de către Universitatea Populară București. În holul acestuia pe peretele estic se află un mare tablou redându-l pe patronul fundației, Ioan I. Dalles.

¹⁸ Liga Antirevizionistă a fost înființată la 15 decembrie 1933 la București, fiind finanțată, condusă de Ștefan Popescu, juristul, omul politic, conducătorul cotidianului „Universul”, naționalist cu mare audiență în România, care combătea, în scris și în manifestări publice pretențiile Ungariei asupra Transilvaniei. Consiliat de interese străine neamului românesc s-a ajuns ca activitatea *Ligii antirevizioniste* să nu i placă

regelui Carol al II-lea, care a interzis-o la 7 martie 1939.

Liga Antirevizionistă Română (L.A.R.) a fost o asociație constituită în perioada interbelică de elita românească, cu scopul de a combate revizionismul (revizuirea tratelor de pace de după Primul Război Mondial) promovat de statele nemulțumite de configurația teritorială a Europei postbelice. Asociația era formată dintr-un nucleu format din elita societății românești reuniți în jurul lui Stelian Popescu, combativul ei președinte și principal finanțator al manifestărilor organizate. Deviza ligii era: „Pacea, pe temelia tratatelor, pe respectul obligațiilor internaționale și pe întărirea forțelor morale și materiale dintre națiuni”. Era menită a da cuvenitele răspunsuri la cele manifestate provocator de către Revizionismul interbelic.

Liga Antirevizionistă a fost înființată ca reacție la curentul revizionist care amenința România și tinerele state naționale înființate pe ruinele Imperiului austro-ungar. România s-a confruntat după 1919 cu un revizionism tot mai intens din partea Ungariei în special, dar și al Bulgariei și a URSS. Pe acest fond s-a constituit în 1921 Mica Înțelegere dintre România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Lipsei de reacție a statului român și dezinteresul politic pentru afirmarea cauzei românești, i-a urmat luarea de poziție din partea societății românești. Astfel, Liga și-a asumat rolul de a combate revizionismul și de a promova cauza românească, atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Ea s-a constituit ca principala organizație antirevizionistă, cu un număr mare de membri și filiale în toată țara. A dezvoltat și o puternică activitate anticomunistă.

Obiectivele Ligii au fost permanente conform statutelor, Liga având următoarele scopuri: să dezvolte solidaritatea și rezistența românească față de atacurile la adresa integrității teritoriale românești și a demnității poporului român; să organizeze în țară și străinătate o propagandă intensă pentru menținerea și asigurarea păcii, în baza tratatelor internaționale; să întărească legăturile cu statele și popoarele amice și aliante, care urmăreau, ca și România, să le fie respectate drepturile istorice și integritatea teritorială; să lupte pentru întărirea conștiinței naționale; să combată propaganda revizionistă și acțiunile tendențioase din țară și străinătate; să informeze permanent opinia publică din țară și străinătate cu privire la acțiunile subversive și mijloacele folosite împotriva statului român și a unității naționale și politice.

Organizarea Ligii Antirevizioniste Române era concepută ca o organizație independentă politic, cu un președinte în persoana lui Stelian Popescu și un comitet central din care făceau parte: Miron Cristea (Patriarhul României), Nicolae Bălan (Mitropolitul Bisericii Unite), Nectarie (Mitropolitul Bucovinei), Pimen (Mitropolitul Moldovei), Gurie Grosu (Mitropolitul Basarabiei), profesorii universitari Ioan Lupaș, Gheorghe Țițeica, Dragomir Hurmuzescu, Silviu Dragomir, doamna Alexandrina Cantacuzino, dr. Iuliu Moldovan (președintele ASTREI), general Ion Manolescu etc. Organul de presă era ziarul „Universul”, iar sediul central se afla în Palatul „Universul” din București.

Comitetul Regional pentru Transilvania a fost constituit deoarece Transilvania era în prim planul mișcării antirevizioniste, Liga a avut un Comitet Regional pentru Transilvania (la 8 ianuarie 1934) cu sediul la Cluj. Președintele comitetului a fost ales profesorul universitar Ioan Lupaș, iar ca vicepreședinți au fost aleși Onisifor Ghibu, Gheorghe Bogdan Duică, Iuliu Hațieganu, Alexandru Dragomir și Gheorghe Moroianu. Președinți de onoare ai Comitetului Regional au fost aleși: mitropoliții Vasile Suciu și Nicolae Bălan, episcopii Roman Ciorogariu, Nicolae Ivan, Iuliu Hossu, Valeriu Traian-Frențiu etc.; politicienii Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voievod, Alexandru Lapedatu, Octavian Goga, Aurel Vlad etc. Numai Regionala Cluj avea în teritoriu aproape 700 de comitete.

Activitatea s-a desfășurat având o organizare foarte bine dezvoltată, cu filiale județene în toate județele ardelen. Activitatea LAR a fost extrem de diversificată. În principal a elaborat numeroase materiale de propagandă și activități antirevizioniste. A organizat conferințe, a publicat studii, memorii, ziare, cărți. A organizat manifestații populare cu caracter antirevizionist sau a ridicat monumente. În străinătate a susținut conferințe antirevizioniste, a întărit legăturile cu românii din diaspora, a interpelat personalitățile occidentale.

Sub regimul dictaturii regale a regelui Carol II, dezvoltarea Ligii a fost împiedicată, într-un moment în care ea ar fi trebuit dimpotrivă, intensificată. Sfârșitul organizației a fost anticipat de demisia lui Ioan Lupaș din funcția de președinte la 29 mai 1938. Odată cu venirea la putere a guvernului Armand Călinescu, la 7 martie 1939, orice activitate a organizației a fost interzisă. Carol II dorea ca partidul său (F.R.N.) să

prin decizia ultimativă impusă, prin cel de al II-lea Diktat¹⁹ de la Viena, de către revizionişti ce militau pentru o nouă hartă care să favorizeze pe cei care se alăturau politic și militar Axei²⁰.

dețină monopolul în ce privește organizarea societății în fața pericolelor interne și externe. În plus monarhul împreună cu Camarila Regală aveau o răfuială personală cu Stelian Popescu. Eroarea regelui a fost fatală, deoarece contextul european cerea o intensificare a antirevizionismului, nicidecum desființarea celei mai organizate structurii antirevizioniste. A urmat apoi începutul Războiului, cu ultimatumul rusesc cu privire la Basarabia și tragicul diktat de la Viena prin care Ardealul de Nord a fost rupt din trupul României. Activitatea antirevizionistă, prin structura de intelectuali și oameni de știință care se formase, a putut totuși continua în ciuda desființării Ligii.

Lazăr, Liviu, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică*, Ed. Călăuza, Deva, 2003.

¹⁹ Diktatul de la Viena (a fost cunoscut și ca Al doilea arbitraj de la Viena, primul fiind favorabil Ungariei care la 2 noiembrie 1938 a obținut o parte din teritoriul Slovaciei) a fost un act internațional impus la 30 august 1940, prin care România a fost silită să cedeze aproape jumătate (43.492 km²) din teritoriul Transilvaniei în favoarea Ungariei horthyste. Acest act a fost impus de Germania Nazistă și Italia fascistă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial sub titlul de „arbitraj”. Cele petrecute ulterior au constituit fapte condamnabile la adresa noilor „stăpâni”, oprimatori ai românilor aflați în teritoriul preluat de maghiari. Gama acestor fărâdelegi a fost concepută, coordonată exemplar de la Budapesta.

A.N.-D.A.I.C., fond *Onisifor Ghibu*, inv. 1836, dosar 342 - 351/1934-1938 antirevizionism.

A.N.-D.A.I.C., fond *Onisifor Ghibu*, inv. 1836, dosar 298/1940-1942; 299/1940; 302-303/1940 Diktatul de la Viena și urmările sale.

A.N.-D.A.I.C., fond *Onisifor Ghibu*, inv. 1836, dosar 480/1940 reacția față de Diktatul de la Viena; 481/1940 notele lui Onisifor Ghibu.

A.N.-D.A.I.C., fond *Onisifor Ghibu*, inv. 1836, dosar 483/1941 Crucea ridicată pe dealul Feleacului după aplicarea Diktatului de la Viena. Carte poștală ilustrată cu textul inscripției.

A.N.-D.A.I.C., fond *Dudu Velicu*, dosarele 1028; 1029.

Flavius Constantin Graur, vezi: M. Straje, p. 267, 307-308, *Evenimentele din Ardeal în lumina istoriei*, în „România Eroică”, București, anul IV, nr. 5-8, septembrie-decembrie 1940, pp. 105-107

Z. Virgiliu Teodorescu, Elisabeta V. Teodorescu, *Documente inedite despre suferințele românilor în anii Diktatului de la Viena*, în „Angvstia”, Muzeul spiritualității românești, Sfântu Gheorghe, vol. I, 1996, pp. 231-239.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumente - simboluri ale cinstirii - distruse prin intoleranță*, în „Marisia”, Târgu Mureș, 1996, pp. 435-443.

Silviu N. Dragomir, *Toamna Diktatului de la Viena*, în „Cotidianul”, București, anul, 3 septembrie 1996.

Nicolae A. Manolescu, *Lunga vară fierbinte*, în „Națiunea”, București, anul XVI, nr. 323 (788), 5-11 octombrie 2005, p. 9. Referință la modul cum în 1940 au fost impuse rapturile la adresa României.

George Duma, Înainte și după Diktatul de la Viena, în „Națiunea”, București, anul XVI, nr. 331 (796), 30 noiembrie-6 decembrie 2005, p. 6. Referință la modul cum s-a impus României Diktatul de la Viena, ocupația maghiară în teritoriul „cedat”, lichidarea populației evreiești de ocupanții maghiari, propaganda antiromânească după Diktatul de la Viena...și după „eliberare”.

Gheorghe Crețu, *1940 - un an dramatic pentru români*, în „Națiunea”, București, anul XVII, nr. 414 (879), 11-17 iulie 2007, pp. 12-13. Referință la presiunile diplomatice exercitate de cei ce revendicau teritoriul, rapturile impuse României.

Vasile T. Suci, *67 de ani de la Diktatul fascist de la Viena (30 august 1940)*, în „Națiunea”, București, anul XVIII, nr. 422(887), 5-11 septembrie 2007, p. 12. Autorul evocă rapturile teritoriale ale anului 1940 la adresa României consemnând totodată succint comportamentul regimului instaurat de hortiști - prin crime, masacre, profanări, devastări, deportări, distrugerii de lăcașuri ș.a. multe fărâdelegi a acționat pentru schimbarea structurii demografice a zonei dobândite, procedând concomitent la înlăturarea vestigiilor relevante ale existenței multimilenare ale românilor în acea vatră.

²⁰ Până în anul 1935, Mussolini l-a considerat pe Hitler ca reprezentând o amenințare la adresa intereselor italiene, însă când dictatorul german a fost de acord cu agresiunea Italiei în Etiopia s-au creat condițiile apropiării italo-germane. La 25 octombrie 1936, cele două țări încheiau tratatul de colaborare dintre ele,

Simbolul cinstirii lui Vasile Lucaciu din Satu Mare a avut o existență tulburată, la fel ca a omului pe care îl înfățișează.

În zilele începutului de septembrie 1940 au fost momentele unui dur examen care în limita timpului avut la dispoziție pentru administrația românească s-a reușit evacuarea salvatoare și a componentelor acestui monument, noii stăpânitori având ca obiectiv major înlăturarea simbolurilor românești, predilect cele care evocau pe cei care se manifestaseră prin cele întreprinse ca apărători ai românilor, militanți pentru realizarea obiectivului enunțat la Blaj la 1848. Refugiul l-a purtat inițial pe plaiurile bănățene ajungând pentru doi ani la Lugoș de unde a fost dus la Alba Iulia fiind depus²¹ în incinta cetății din Alba Iulia, pentru a primi o provizorie „depozitare” în zona malului șanțului cetății. Acolo ca student ai anilor „50” am văzut-o culcată pe sol așteptând o soartă reparatorie a vitregului tratament. La scurt timp am aflat că iredentiștii au considerat că încă aveau de acționat revanșard și la orele nopții un „comando” a procedat la prăvălirea statuii în șanțul cetății unde „spurcăciunile aruncate” urmau ca în scurt timp să o acopere pentru ca astfel mesajul ei să fie înlăturat. O ulterioară și promptă intervenție a condus la mutarea ei la Muzeul Unirii din Alba Iulia. A urmat însă actul salvator care a intervenit atunci când artistul sculptor Corneliu Medrea a donat statului întreaga sa colecție de piese definitive în materiale ce le conferea perenitatea, dar și cele aflate numai în stadiul de turnare în gips. Așa a fost constituit²² „Muzeul Corneliu Medrea” din str. General Budișteanu nr. 16. Atunci s-a procedat la o amplă acțiune recuperatoare, aducerea la București și depozitarea la sol în poziție orizontală în curtea Muzeului „Corneliu Medrea”. A fost o prezență incitantă readucând în discuții, inițial discrete, ca după Declarația din 12 aprilie 1964 să fie luată o măsură parțial reparatorie care a readus în 1968 monumentul Vasile Lucaciu la Satu

formându-se Axa Berlin- Roma. Peste o lună, la 25 noiembrie 1936, Germania și Japonia au semnat, la Berlin, Pactul anticomintern, îndreptat împotriva U.R.S.S. La acesta a aderat și Italia, astfel s-a constituit Axa Berlin-Roma-Tokyo la 6 noiembrie 1937 ea a devenit o dură realitate declanșându-se urmările.

Puterile Axei au fost statele care au luptat contra Alianților în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Cele trei puteri principale ale Axei , Germania Nazistă, Italia Fascistă, și Japonia imperialistă, se numeau „Axa Roma-Berlin-Tokyo”. În perioada de apogeu, Puterile Axei controlau teritorii care dominau o mare parte a Europei, Asiei și a Oceanului Pacific, însă cel de-al Doilea Război Mondial s-a încheiat cu înfrângerea lor totală. Ca Alianții, apartenența la Axă era foarte dinamică și mai multe state au intrat și apoi au părăsit Axa. Pe lângă Germania, Italia și Japonia au acționat din diverse motive și modalități de participare: România, Ungaria și Finlanda.

²¹ Prezența ei la Alba Iulia a cunoscut o diversitate de jignitoare manifestări ale elementelor iredentiste. Astfel sunt consemnate de către cei care, la timpul respectiv, au fost martori oculari prezențe în locuri neadevrate, iar atunci când întreb de o fotografie care să immortalizeze prezența în forul public primești un răspuns incredibil: nu există. Soarta dificilă i-a fost nu în forul public ci în anii instaurării regimului oprimator al eliberatorilor ocupanți în România și a conducătorilor străini de neamul românesc. Astfel în anul 1948, statuia lui Vasile Lucaciu a fost înlăturată și „aruncată” în curtea Întreprinderii Comunale Alba Iulia (IGO) de unde a fost „transferată” în curtea Muzeului Național al Unirii unde a rămas acolo până în anul 1958.

Soarta muzeului a fost vitregă. La momentul revendicărilor proprietăților, clădirea a fost revendicată de fosta monarhie și ca atare pripeala „soluționării” a condus nu la obținerea unui alt spațiu procedându-se la dispersarea lucrărilor la diverse alte muzee, procedeu generator de încălcarea unor prevederi ale legatarului, fiind prilej de „rătăcire” ca și în cazul Muzeului Anastasie Simu ș.a. valori de patrimoniu. Aristide Ștefănescu, *Ghidul muzeelor*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 94.

²² Soarta muzeului a fost vitregă. La momentul revendicărilor proprietăților, clădirea a fost revendicată de fosta monarhie și ca atare pripeala „soluționării” a condus nu la obținerea unui alt spațiu procedându-se la dispersarea lucrărilor la diverse alte muzee, procedeu generator de încălcarea unor prevederi ale legatarului, fiind prilej de „rătăcire” ca și în cazul Muzeului Anastasie Simu ș.a. valori de patrimoniu. Aristide Ștefănescu, *Ghidul muzeelor*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 94.

Mare unde a fost amplasat însă pe o nouă vatră, într-o altă vecinătate, anteriorul spațiu fiind conferit în deceniile anterioare altui simbol al cinstirii „eliberatorilor ocupanți”. Noul amplasament, pe B-dul Vasile Lucaciu, a fost corelat cu amplasarea pe același ax urbanistic în fața Muzeului județean și în raport cu monumentul Ostașului Român²³ ridicat în semn de omagiu adresat combatanților Armatei a IV-a care au purtat lupte grele în această zonă, în octombrie 1944, pentru eliberarea teritoriului de nord al României.

Au mai trecut câteva decenii și printr-o rocadă, totalmente reparatorie, în 1992 monumentul Vasile Lucaciu a revenit pe vechiul amplasament²⁴ în zona verde a Pieței Libertății, loc conferit de inițiatorii actului de cinstire. Am avut privilegiul să fiu prezent la solemnitatea redzvelirii și prin cuvintele enunțate să evoc faptele celor care, în toate etapele acestei odiseei, au fost conștienți că mesajul simbolului trebuie să fie o mobilizatoare moștenire pentru urmași, pentru ca unirea tuturor românilor să fie o perpetuă preocupare pentru buna protejare a teritoriului național și ai locuitorilor. A fost prilejul totodată ca să evoc creația valorosului artist sculptor Corneliu Medrea²⁵ care, în condițiile post 1989, de „liberă exprimare”, a unor avântate

²³ Pe un generos spațiu de verdeață și cu o largă deschidere spre Bd. Dr. Vasile Lucaciu este ridicată statuia monumentală pe un pedestal piramidal din beton armat, placat cu travertin. Statuia are înălțimea de 3,50 m, dăltuită în piatră de calcar de către sculptorul Emil Mereanu. Ostașul Român este redat ținând cu mâna stângă drapelul biruinței, tricolorul, ridicat în poziție verticală, iar în dreapta are o ramură de stejar lipită de faldurile tricolorului, simbolul tăriei armatei române. Statuia a fost amplasată la Satu Mare în anul 1963.

²⁴ Acțiune posibilă prin ducerea monumentului Ostașului Sovietic în Cimitirul Eroilor, Bd. Cloșca, unde sunt înhumați 341 Eroii din care 33 identificați, restul necunoscuți.

²⁵ Cornel Medrea / Corneliu Medrea / Corneliu Virgiliu Medrea/ (8 martie 1888, Miercurea Sibiului, jud. Sibiu - 25 iulie 1964, București). Urmas al unei familii de moți, a studiat la Zlatna, la Școala de Arte și Meserii, Școala Superioară de Arte Decorative din Budapesta și a călătorit în diverse țări europene, documentându-se și receptând evoluția artelor plastice, experiența dobândită valorificând-o ulterior în creația sa într-o manieră ce-l definește, individualizându-l. În anul 1914 a debutat venind în România, fiind o prezență permanentă la expozițiile din țară și străinătate. S-a impus în anii deceniilor care au urmat, ca realizatorul a numeroase și valoroase monumente de for public la București, Sibiu, Bistrița, Giurgiu, Avrig, Buzău, Mărășești, Mamaia, Timișoara, Năsăud, Feldru, Constanța, Craiova, Carei, Hordou, Turda, Gura Barza, Baia de Criș, Cluj, Măgurele, Satu Mare, Cernăuți, Bozovici, Brașov și a altor multe lucrări sculpturale care au fost integrate în colecții din țară și străinătate. Carieră didactică, profesor universitar, donator al colecției de artă ce a devenit în București „Muzeul Memorial Corneliu Medrea”. A fost ales la 2 iulie 1955 membru corespondent al Academiei Române, și a fost răsplătit cu numeroase premii și distincții românești și străine pentru valoroasa sa creație artistică. Se apreciază că în anii de intensă activitate a conceput și modelat peste 400 de lucrări de amploare. Colaborări importante le-a realizat cu sculptorul Ion Jalea. În anul 1948 sculptorul Cornel Medrea a donat statului lucrările sale, piese în diverse stadii (turnate în gips, bronz sau dăltuite în piatră). Inițial această donație a fost găzduită temporar la Mogoșoaia, iar după amenajarea clădirii din str. general Budișteanu nr. 16 au fost transferate atât în interiorul edificiului cât și în curte. A fost momentul când de la Alba Iulia a fost adusă în București și statuia Dr. Vasile Lucaciu, care prin volum, greutate și mai ales mesaj s-a găsit cu cale a fi depozitată la „orizontală” în curte pentru a fi preluată în 1968 când a revenit la Satu Mare, însă pe un alt amplasament decât cel inițial. La 4 martie 1977 multe din piesele turnate în gips au suferit stricăciuni, fiind ulterior restaurate de studenții I.A.P. „N. Grigorescu”. Din păcate activitatea acestei prețioase instituții a fost curmată în momentul când a intervenit la început de veac XXI restituirea clădirii către administrația Casei Regale din România, patrimoniul fiind dispersat în diverse locuri din Capitală.

Petre Oprea, *Inițiative / Muzeul C. Medrea/*, în „Arta plastică”, București, anul X, nr. 1, 1963.

Idem, *Muzeul Cornel Medrea*, în „Arta plastică”, București, anul XI, nr. 8, 1964.

Idem, *Cornel Medrea, fișă biografică*, în „Arta plastică”, București, anul XI, nr. 8, 1964.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumente dedicate cefeștilor*, în „Cronica Română”, București, anul X, nr.

condeie, ajunsese să fie taxat ca „proletcultist”²⁶, fiindu-i astfel renegată bogata și valoroasa creație, multe din realizările sale fiind o notorie prezență în forul public și totodată munca de formator a numeroasei pleiade de urmași creatori sculptori.

Este regretabil că odiseea acestui simbol este cu o stupidă perseverență întreținută în continuare și în prezent. Ne referim atât la neglijarea unei atente și competente întrețineri a ansamblului, deși opinia publică semnaleză administrației accentuata degradare a pedestalului, cât și a informațiilor publicate în care istoria acestei moșteniri este adeseori eronat formulată, datele integrate pe internet oferind celui interesat o diversitate de formulări contradictorii.

Cuvintele exprimate cu emoție la momentul despărțirii în 1922, de bunul prieten Octavian Goga²⁷, companion în anii luptei pentru Unire, sunt concludente și mobilizatoare și

3202, L 28 iulie 2003, p. 7 (în decursul anilor de existență al căilor ferate, personalul s-a implicat în majorele evenimente. Ca o recunoaștere a acestor contribuții o serie de monumente se regăsesc în forul public cinstind memoria celor care, prin spirit de sacrificiu, s-au aflat la datorie. Un asemenea exemplu constituindu-l monumentul Eroilor ceferiști din Piața Gării de Nord realizare a sculptorilor Cornel Medrea și Ion Jalea.).

K. Zambaccian, *Pagini despre artă*, București, 1965, pp. 131-140. Este o reeditare a textului din 1957.

O. Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Ed. Meridiane, București, 1976, pp. 315-317.

Marin Mihalache, *Cornel Medrea*, Ed. Meridiane, București, 1972, 1986.

Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române - repere cronologice*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 243.

Vasile Florea, *Arta românească modernă și contemporană*, Ed. Meridiane, București, 1982, p. 249, 251, 382.

Ministerul Culturii - Direcția Muzeelor și Colecțiilor, *Ghidul muzeelor și colecțiilor*, C.I.M.E.C. Centrul de Informare și Memoria Culturală, București, 1995, p. 3.

Creația s-a impus atenției generației sale, dar și a urmașilor, prin calitățile conferite de artistul modelator fapt exprimat și prin dobândirea a numeroase premii, titluri, înalte distincții printre care Diploma de Onoare la Expoziția Internațională de la Barcelona, 1929; Premiul cel mare la Expoziția Internațională de la Paris, 1937; Premiul internațional la Expoziția de la New York, 1939; Premiul Național pentru sculptura 1945; Premiul de stat, 1956; desemnarea pentru anii de creație ca Artist al Poporului, 1957.

²⁶ Virgiliu Z. Teodorescu, *Dreptul la replică - Pro Cornel Medrea*, în „Cronica Română”, București, anul X, nr. 3204, m 30 iulie 2003, p. 7 (năstrușnice afirmații formulate tendențios din partea unei persoane de la periodicul „Gardianul” mi-a determinat reacția, evocând contribuția maestrului sculptor profesor Cornel Medrea la propășirea statuarii românești, la formarea multor generații de noi artiști plastici).

²⁷ Octavian Goga (20 martie/1 aprilie 1881, Rășinari, azi jud. Sibiu - 6/7 mai 1938, Ciucea, jud. Cluj). Studii la Rășinari, Sibiu, Brașov, universitare Litere și Filozofie la Budapesta și Berlin, perioade în care și-a făcut și debutul literar, ca poet, colaborând la numeroase periodice, versurile fiindu-i apreciate, inclusiv prin obținerea premiului „Herescu-Năsturel” acordat de Academia Română. Activ publicist, fondator al revistei „Luceafărul”, secretar literar al Astei, al P.N.R., colaborator la „Tribuna”, Arad, cu articole incendiare. Pentru militantismul manifestat ca apărător al intereselor și drepturilor românilor este condamnat de mai multe ori la închisoare de către regimul austro-ungar, ulterior, fiind închis la Seghedin în 1912. La izbucnirea războiului se afla la Paris, trecând în România, vine la București militând pentru alăturarea României de Antantă pentru dezrobirea Transilvaniei, demisionează din comitetul executiv al P.N.R., se afirmă ca bun orator în anii 1914-1916 ca unul din cei mai înfocați adepți ai alăturării României de Antantă pentru a contribui la realizarea idealului național, participă la campania militară a anului 1916 ca apoi să fie trecut la biroul de propagandă al armatei. Refugiat la Iași a pus bazele periodicului „România”. În 1918 pleacă în occident. Autoritățile A-U pentru neaprezentare la încorporare în 1914 l-au acuzat de trădare condamându-l la moarte. La Paris este ales în Consiliul Național pentru Unirea Românilor, desemnat ministru fără portofoliu în Consiliul Dirigent nu a participat, la lucrările acestui organ tranzitoriu. După război este o prezență activă în viața politică, ministru, conducător de partid, deputat, ministru, Partidul Poporului, Partidul Național Agrar, Partidul Național - Creștin, președinte al Consiliului de Miniștri. Participând la funeraliile lui Vasile Lucaciu „smeritul ucenic”, poetul Octavian Goga în cuvântarea sa a amintit câteva din episoadele din anii vieții viitorului mare tribun care

pentru trăitorii români ai veacului XXI. Ca atare le redăm pilduitor: „s'a dus din mijlocul nostru părintele Vasile Lucaciu, închizând în sicriul lui protestarea istoriei Ardealului românesc de o jumătate de veac. Sunt oameni predestinați să concentreze în sufletele lor aspirațiunile publice, oameni cari se ivesc pe toate câmpurile de luptă aducând parcă de sus mistica flacăra a credinței”.

Acum în anii premergători ai Centenarului Marii Uniri este necesar a evoca o asemenea creație și respectiv personalitate și pentru a ști ce urmează să întreprindem pentru ca generațiile viitoare să aibă permanent în față călăuzitoarele sale fapte. Totodată suntem conștienți fiind că pentru realizarea unui monument de anvergură adeseori de la idee la aducerea în forul public sunt necesari mulți ani, chiar decenii, spre finalul anilor secolului XX am elaborat o lucrare²⁸ evocând o serie de realizări ale predecesorilor pentru cinstirea înfăptuitorilor Marii Uniri, prilej de a releva marea răspundere întru pregătirea sărbătoririi Centenarului Unirii în anul 2018, evenimentul impunând cu anticipație să stabilim ce, când și cum aducem în forul public simboluri semnificative, demne ca moștenire pentru viitor, inclusiv prin acțiuni reparatorii readucând în forul public monumentele samavolnic înlăturate sau chiar distruse, fiind necesare fapte de genul celor realizate la Iași²⁹.

Deci se impune a ști ce urmează să întreprindem pentru ca generațiile viitoare să aibă permanent în față călăuzitoarele sale fapte. Tocmai acestui scop mobilizator atribuim concludenta apreciere pe care a formulat-o în acești ani academicianul Ioan Aurel Pop³⁰ și pe care o redăm mai jos pentru a ne fi călăuzitoare zi de zi:

„Vasile Lucaciu a trăit într-o perioadă frământată și grea, în care se sfârâmau mituri și se împlineau mari idealuri colective. Era însă atunci, mai presus de toate, un timp când încă dascălii erau apostoli ai neamului, iar preoții de țară puteau fi savanți, oratori și oameni politici onești, de anvergură națională și mondială. Vasile Lucaciu a fost toate acestea la un loc și mai mult decât atât: a devenit, cu timpul, un adevărat erou național, prețuit de intelectuali,

i-au călăuzit acestuia conduita de consecvent luptător pentru binele neamului românesc. Citează bunele rezultate în anii de școlaritate finalizată cu „Magna cum laudae” și luarea doctoratului în filozofie, în toamna anului 1870, la absolvirea Institutului „Sfântul Atanasie” din Roma, unde s-a „înfrapat catechismul fanatic al acestui preot care avea ca supremă dogmă latinitatea”.

Pentru ampla activitate literară, Octavian Goga, în anul 1924, a primit Premiul Național de poezie. A fost un apreciat dramaturg, traducător, publicist, toate fiind argumente pentru desemnarea ca membru corespondent ales la 29 mai 1914 și titular la 4 iunie 1919 al Academiei Române. A fost unul din valoroșii președinți ai Societății Scriitorilor Români. Ultima locuință din București a lui Octavian Goga a fost în str. Puțul cu plopi.

²⁸ Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumentele Marii Uniri*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000, 72 p. + planșe.

²⁹ Ne referim la acțiunea întreprinsă de artistul plastic, sculptorul Constantin Crengăniș care a procedat după o documentare exemplară să realizeze reconstituirea Monumentul Unirii conceput și donat orașului de către Olga Sturdza, precum și statuia monumentală Regele Ferdinand I pentru nișa din scara de onoare a clădirii Fundației culturale „Regele Ferdinand I”, azi Biblioteca Universitară „Mihail Eminescu”.

³⁰ Ioan-Aurel Pop (1 ianuarie 1955, Sântioana, Cluj -) este un istoric român, domeniul specializării: Istorie medievală, instituții medievale, paleografie latină, profesor universitar, din 2012 rector al Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Din 1989 este doctor în istorie, prezentând teza intitulată „Adunările cneziale din Transilvania în secolele XIV - XVI”. Din 1993 deține funcția de director al Centrului de Studii Transilvane din Cluj. Între 1994-1995 a fost director al Centrului Cultural Român din New York. În anul 2010 a fost ales membru titular al Academiei Române. În 1991 a primit premiul „George Barițiu” al Academiei Române. În 1998 i-a fost acordat premiul Fundației „Magazin istoric”. Atent la diversitatea formulărilor referitoare la trecutul neamului românesc, printr-o atentă documentare și analiză intervine cu promptitudine atunci când fie din ignoranță, fie din rea voință sunt difuzate eronate, multe chiar jiguitoare, aprecieri ale unor persoane răuvoitoare.

Odiseea monumentului din Satu Mare dedicat cinstirii memoriei luptătorului ...

cântat de popor în doine și cu numele pus pe frontispiciul unor școli, dat unor străzi și unor așezăminte de cultură”³¹.

Virgiliu Z. Teodorescu

Membru în comitetul de coordonare a Comisiei
de Istoria Orașelor din cadrul Academiei Române, fost membru în Comisia Monumentelor
de For Public din cadrul Ministerului Culturii și al Cultelor.
e-mail: virgiliu.teodorescu@gmail.com

³¹ Ioan Aurel POP, *Gânduri despre Sătmăre și despre Vasile Lucaciu*, în „Eroii neamului”, Satu Mare, anul IV, nr. 4 (13), decembrie 2012, pp. 2-3.

Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreani pentru unire (1918-1919)*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2004.